

В справі Гуцульщини.

Володимир ГНАТЮК (/taxonomy/term/3917)

В остатніх кількох місяцях появил ся в *Ділі* ряд статей про Гуцульщину, в яких порушувано одначе лише дві справи: 1) Справу голоду. 2) Справу дикої плавачки на Черемоши. Перша справа тепер не актуальна, але друга мабуть не швидко зійде з дневного порядку, бо й міністерська комісія, що їздила в вересни понад Черемош, не заявила ся проти неї. І се зовсім зрозуміле. Менші шкоди, які поробила повинь перед трьома місяцями, позатирані (як їх сконстатувати тепер на голих уже царинках та городах?), більші хоч видні, то все ж чужі люди, що перший раз в околиці, не годні докладно оцінити їх, бо вони не знають стану з перед повени. Крім того інформації подавали комісії концесіонарі або їх прихильники, а з боку людности не було такого представителя, що не тільки розумів би докладно річ, знав усі місцевости, мав при собі виказ усіх шкід, але й мав голову на карку та знав, що, коли і як та де говорити. Покликуване на те, що дика плавачка дає заробіток людности, належить радше вважати за кпини або іронію, як за чиєнебудь – навіть фалшиве – переконанє, бо до дикої плавачки не треба стілько людий, що до вязаного дерева, а друге – при ній платять поденно, а кождому відомо, яка висока може бути денна плата для мужика. Та хочби й кілька заробили люди при дикій плавачці, то ті зарібки не можуть ніяким чином рівнати ся зі шкодами, поробленими нею. Се можна бачити найліпше в часі повени. Я їжджу постійно в Косівщину (до Криворівні), що літа почавши від 1899 р., а що головна повинь припадає все на час коло сьв. Івана (перша половина липня), то я що року мав нагоду їй придивити ся. Констатую при сїм, що за весь той час не усунено ні разу ковбків із над ріки до липня, як сього вимагають приписи концесії, та що кождого року упрятувала їх перший раз повинь. Сама повинь, без ковбків, не наробила би багато шкоди, що видно з пізнійших періодичних повеній, які рік-річно повтаряють ся (звичайно при кінци серпня) і при яких стан води зовсім не буває низший, як при липневій, та при яких нема вже дерева, бо попередна повинь його забрала. Хочби які були сильні мости, хочби кілька було кашиць, хочби навіть береги були муровані, то ковбки все розібють і знищать, летячи долі з небувалою силою. Коли-ж ковбки зібють ся десь в одну громаду і утворять т. зв. стрим, тоді вода завертає попри них у бік і робить собі нові русла через селянські ґрунта. Темні Гуцули вважають усе те за допуст Божий, за кару за гріхи і навіть на думку не прийде їм, що якби не було ковбків, та кара була би для них значно менша і не так дітклива. Тому не домагають ся вони у концесіонарів відповідного відшкодованя, а всякий даток у тій справі вважають за добродійство, тому ще й дякують, що пани такі добрі та милосердять ся над ними. Річею інтелігентів повинно бути викорінити сей погляд, обяснити всю справу Гуцулам на вічах у тих селах, в яких повинь робить шкоди, повносити до властий протести проти дикої плавачки, а як залучники до них доложити виказ усіх шкід, та спонукати політичні організації займати ся докладнійше сею справою і інтервеніювати у правительства. Тим способом на мій погляд можна буде швидше добити ся усуненя лиха, як самим криком без дат і фактів і то в інших околицях краю, як се пропоновано недавно в часописях.

Для Гуцульщини має одначе вагу не тільки справа усуненя дикої плавачки. Гуцульщина має для нас дуже важне національне значіне, бо в ній переховала ся найкрасше до наших часів стара простонародна культура, яка зовсім не стоїть так низько, як би се могло кому на перший погляд здавати ся. Вона доси не розсліджена ще всесторонно і всі її величезні скарби не відомі ширшим кругам, але коли вона спопуляризуєть ся, тоді Гуцульщина стане нашими гордощами і то зовсім справедливо. З огляду на те повинні наші передові люди, в яких руках сконцентрована політична, економічна і просьвітна управа, присьвятити більше увага Гуцульщині, як доси, та повести серед Гуцулів систематичну народно-культурну працю, при чім можуть бути певні, що всякі вклади, зложені в неї, повернуть ся сторицею. З огляду на те, що я доси не читав нігде нарису програми такої праці, постараю ся подати її тут коротенько, при чім маю на оці тільки Косівщину, яку найліпше знаю; сю програму одначе легко можна доповнити та розширити на сусідні околиці та на такі, що мають анальогічні відносини.

Найважнійша річ для Косівщини, се регуляція обох Черемошів, Чорного й Білого, з численними потоками, що до них впадають. Коли в західній Галичині ведеть ся вже регуляцію рік систематично, то у східній або зовсім нічого не робить ся, або робить ся так, що по регуляції шкоди від виливів бувають не менші, як перед нею. Се рішучо повинно в будучности змінити ся, при чім регуляція таких диких рік та потоків, як у Косівщині, повинна стояти на першім пляні. Вона повинна йти при тім жвавим темпом, бо повільне веденє, що лише симулює роботу, не принесе багато користи, а капітали поїсть великі.

На ріках і більших потоках належить побудувати мости та кладки, щоби поодинокі села й присілки мали все комунікацію зі собою, а не були відірвані від сьвіта по кілька місяців, як то доси нераз бувало. Політичні рахунки не повинні при тім мати місця, як се було прим. із селами Красноілею та Головами, що довгі часи обходили ся без моста на Черемоши, бо

староста заявив передставителям тих громад, що не буде приспішувати будови; в обох громадах самі козаки (січовики), тож можуть пливати через Черемош. Ся відповідь незвичайно характеристична, бо вона вказує не тільки на буту польського панка, хоч і в австрійським урядовім мундурі, але й на легковажень життя людей, яке деінде було-б остро покаране.

Дуже важне, а можна сказати – першорядне значіне мають усюди для краю чи околиці добрі дороги. Косівщина одначе так, як би їх не мала, бо чи можна дорогою назвати прим. лінію Жабе – Буркут, або Жабе – Ворохта? Таж хто раз туди поїде, має памятку на довгі часи, бо коли вози не витрясуть із нього душі, то кости все таки добре пообтовкають. Яке значіне мають добрі дороги, видно хочби з того, що голод, який грозив на весні Гуцульщині, походив більше від неможности довозу поживи, як наслідком неврожайного літа. Через брак добрих доріг Гуцули мусять переплачувати всякі потрібні їм продукти, довозувані з долів, а нераз і за добрі гроші не можна купити конечно потрібної річи. Наслідком того являеть ся факт, що Гуцули чим раз більше залазять у довги, з яких не мають і не знають виходу, а які лежать в інтересі всяких гуцульських пявок і лихварів, бо їм ніде так добре не діеть ся, як на Гуцульщині. Одна можлива в Косівщині дорога, се лінія Коломия – Косів – Жабе. На жаль вона так помалу будується, що йдучи в дотеперішнім темпі дійде до Жабя хиба за яких десять літ; тепер ледви вона під Буківцем у Ясенів Горішнім. Конечні для Косівщини ще отсі дороги: Соколівка – Річка – Брустури; Ясенів Горішний – Кути; Красноіла – Голови; Устеріки – Гринява з продовженєм до Буркута; Жабе – Льця – Буркут; Жабе – Льця – Ворохта. При добрих дорогах підніс би ся значно туристичний рух у косівські гори, що визначають ся не лише красою, але й легким доступом. Там можна майже на кожду гору виїхати конем, а провалів, в яких би туристи пропадали, як деінде, зовсім нема, хиба що хто вмисно шукав би за такою скалою та бердом.

Косівський повіт належить до таких, що не має донині одного кільметра залізниці. Тимчасом залізниця така дуже потрібна на лінії Коломия – Косів – Жабе, з евентуальним продовженєм до Ворохти. Нею можна би вивозити в значній мірі дерево, через що зменшило би ся сплавлюване. Се не зменшило би одначе зарібків гуцульських, бо замість при сплавлюваню знайшли-б їх при залізниці.

Конечна також річ положити тому винищуваню лісів та переведене закона про примусове залісування неужитків чи на кошт краю, чи повіта, чи навіть громади. В горах є багато такої землі, що на ній крім ліса не росте ніщо, тому по винищеню лісів видніють тепер лише голі скали, які не тільки вражають прикро око, але й не приносять ніякого хісна, а як відомо, впливають значно на зміну кліматичних відносин. В інтересі краю лежить, аби з наших гір не зробив ся Крас, а краєве законодавство повинно тому заздалегідь запобігти. Наслідки винищення лісів показують ся вже тепер, бо на Гуцульщині тепер за дрова не менше тяжко, як прим. в околицях Львова. Походить се звідси, що в доступних місцях нема вже дерева, а спровадити його з далеких та недоступних місць коштує так багато, що ледви оплатить ся експльоатація. При залісуваню неужитків належало би звернути увагу на шляхотнійші роди дерева, кедрину та тисину, які давнійше росли в Косівщині, а нині майже зовсім вигинули.

З господарського боку треба би постарати ся про розведенє садів між Гуцулами, яких там майже зовсім нема, з виїмком сіл, що сусіднують із Кутами та Косовом. Коли я питав Гуцулів про причину браку садів у них, вони відповідали, що в них сади не вдають ся і овочі не доходять. Я переконав ся одначе наочно, що такий погляд цілковито безпідставний, а сад при школі в Жабу, Льци, який розвів тамошний учитель Т.Кисілевський, може дійсно уходити за взірцевий.

Правда, що в горах зачинають ся нераз дуже вчасно приморозки, які могли би знищити садовину, що пізнійше доходить, але на те є рада: садити такі роди дерев, що родять вчасно та при тім акліматизувати їх ще.

Належало би навчити Гуцулів також ліпшої господарки коло трав та коло сіна. Гуцул не знає штучних навозів, не знає насіюваня трав і які саме роди найліпше вдавали би ся йому; яка трава виросте в нього, таку він збирає. Задля того повинен би прим. "Сільський Господар" вислати кількох учителів в Альпи, які практично приглянули би ся тамошній полонинській господарці і старали ся опісля її в нас зашцепити. З тим було би злучене також заведенє ліпшої породи худоби, овець та свиний, при чім і годівля їх мусіла би зазнати реформи, бо коли прим. свині годується виключно "кониками" (кінськими відходами), як се діеть ся у Гуцулів, то не диво, що таке підприємство не може дуже рентувати ся. Варто би завести також на ширшу скалю годівлю кріликів, яка при невеликих коштах могла би Гуцулам не зле оплачувати ся.

Для новочасної перерібки молочних продуктів (масло, сири, бриндзя) здало би ся заснувати в Жабу фабрику. Гуцули мали би з сього гарні доходи, а ціла полуднево-східна полоса краю мала би забезпечену доставу все сьвіжих і першорядних продуктів, яких ціни були би менші, як інших, задля невеликих коштів довозу, тому й успішно могли би конкурувати з чужими.

Належало би завести також між Гуцулами більші варстати для виробів ткацьких (полотна, сукна) та кушнірськими. Розуміеть ся, всі ті інституції мусили бути зроблені на кооперативних основах, то підніс би ся значно економічний добробут гуцульський, а при тім не форсовано би великих капіталів так, що все те можна здійснити без великих зусиль, а не полишати в обсягу мрій.

Для піддержаня домашнього промислу, так високо розвиненого у Гуцулів, і для піддержаня вродженого Гуцулам артизму, належало би заснувати в Жабу промислову школу, яка не вводила би одначе до виробів міжнародних мотивів, але розроблювала би та посувала наперед своєрідні, власні гуцульські. Керманичем її мусів би бути такий чоловік, що не лише

фахово був би підготовлений, але й був би всесторонно обізнаний з гуцульською штукаю. В школі повинні би бути окремі відділи для токарства, різьбарства, столярства, теслярства, слюсарства і гончарства.

Під таку школу треба би заздалегідь підготувати ґрунт, а до сього надавала би ся дуже народна чотирикласова школа. Се видасть ся може комусь дивним, що в такій місцевості, як Жабе, з 10.000 людности, є доси тільки однокласова школа! Вправді тут треба брати під увагу відмінні гірські відносини, але хоч би й як було, то на чотирикласову школу фреквенція знайшла би ся. Здало б ся у компетентних чинників тільки більше доброї волі та прихильности до місцевої людности, якої одначе дуже трудно добачити ся.

Підвести просьвіту між Гуцулами дотеперішними способами не можна одначе. Гуцульські села будовані так, що хата від хати дуже далеко, а через те села розтягають ся на дуже широкі простори. Хоч би отже в кождім селі була школа і функціонувала добре, хоч би в ній учили не чужі люди, які про піднесенє просьвіти найменше дбають, але свої і до того щирі робітники, то й вони не потрафлять викоринити величезного дотеперішного анальфаетизму. Річ у тім, що з подальших хат, із верхів, до яких трудний приступ, нераз при найліпшій волі не може батько посилати до школи дитини, коли не хоче, щоби їй що злого стало ся. А за се в горах не тяжко не тільки на весні і в осени, коли розгуляють ся потоки, але й зимою, коли сніги позасипають усі проходи або ожеледиця настане. Одиною радою на се було би заведене на Гуцульщині вандрівних учителів на взір скандинавських країв, куди власти мусіли би вислати кількох ліпших учителів на практику з тим, що по повороті мають уряджувати такі школи між Гуцулами. Гуцульські діти бувають дуже здібні, тому такі школи мусіли би принести хосен.

Пробуваючи тепер у Закопанім, маю нагоду робити порівнанє між Закопанцями і Гуцулами. Мій погляд на сю справу такий: Коли би прим. в Жабе вложено стілько капіталів, що в Закопане, коли би Жабе мало такі добрі доїзди, дороги, водопроводи і т. д., то воно певно закасувало би Закопане тим більше, що не лежить дальше від Львова, як Закопане від Кракова. Самі Гуцули дуже талановиті люди, рвуть ся до новостий, тому прищепленє висшої культури поступало би в них величезними кроками. Треба би тільки з гори зарадити тому, щоби вони не вирікали ся своїх ориґінальних питоменностей, своєї ноші, свого домашнього промислу, бо в тім напрямі Закопанці не можуть із Гуцулами рівнати ся. Гуцули стоять тут далеко висше.

Гуцульщина надаєть ся дуже добре на закладанє по ній кліматичних стаций і Надвірнянщина, через яку проведена залізниця, має їх дійсно цілий ряд на лінії Делятин – Вороненка, жаль тільки, що всюди втерли ся там усякі спекулянти, які при найменших вкладах бажали би тягнути як найбільші бариші. Через те побіч примітивности і невігоди стрічаємо ся там на кождім кроці з нечуваною дорожнечою, які стоїть у мінімальній пропорції з тим, що має за неї приїзжий. Проведене залізниці Коломия – Косів – Жабе – Ворохта вплинуло би відразу на заложенє цілого ряду нових кліматичних стаций, утворило би конкуренцію, а за тим пішло би й обниженє вже занадто солених цін. Для місцевої людности отворило би ся нове жерело гарних зарібків, а приїзжі могли би мати тут ліпшу вигоду, як деінде.

Дуже бажаною річю було би утворенє на Гуцульщині кількох, хочби невеликих розмірами, санаторий для ріжних недуг, прим. грудних, нервових і т. д., для яких можна би підібрати дуже гарні місця. Є багато між нами хорих людей, які потребують і мусять лічити ся, але всі гроші, злучені з тим, вивозять між чужих, бо між своїми – хоч би хотіли – не мають де примістити се. Добре було би, якби для такої цілі заснувало ся якесь товариство і взяло на себе переведенє акції. А може в такій справі схотіли би взяти участь і закордонні земляки? Вони ж блукають по цілій Европі, тож може схотіли би побувати десь колись також у нас – при однакових умовах. – А се було би для них вигідне не лише задля близькости, але і з національних причин, що вони повинні би мати також на оці. Кождий Українець уважає своїм обовязком побувати в Петербурзі, Москві та інших російських місцевостях; чомуж би не виробило ся в нїм почуте такого обовязку і що до побуту в Галичині, коли се для нього було би хосенне?

Закопане 30. X. 1913.

[Діло]

04.11.1913

До теми

Зміна клімату загрожує європейським лісам (/node/103733)

Йордан на Чорному Черемозі (/node/102800)

У національному парку «Гуцульщина» зафіксували зсув ґрунту. (/node/100184)

У Косівському музеї експозицію кераміки доповнять інтерактивом. (/node/100027)

Європа: бум вирубування лісів (/node/98964)

На фестивалі в Косові планують встановити «гердановий» рекорд. (/node/95901)